

دانشگاه علامه طباطبائی

دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته ی برنامه ریزی درسی

عنوان :

تحلیل محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه ی چهارم ابتدایی براساس عوامل خلاقیت

گیلفورد

استاد راهنما: دکتر علیرضا عصاره

استاد مشاور: دکتر یحیی مهاجر

استاد داور: دکتر حسن ملکی

پژوهشگر:

عطیه جهانگیر

سال تحصیلی: ۱۳۹۰

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیر و تشکر:

حال که به لطف و کرم خدای عزوجل این محمل به سرمنزل رسیده است با دلی سرشار از خضوع، خشوع و مهر و عشق نسبت به ذات اقدس خداوندی وی را شکر و سپاس می گویم که شایستگی تحصیل و پوییدن در راه علم و تحقیق را به من عطا فرمود. همچنین بر خود فرض می دانم مراتب تقدیر و تشکر خالصانه و صمیمانه خود را تقدیم عزیزانی نمایم که بدون پشتیبانی و مساعدتهای آنها طی این طریق بسیار بعید و دشوار می نمود:

- از استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر علیرضا عصاره که پشتوانه غنی علمی، معنوی و اخلاقی ایشان توشه ارزشمندی بود که قرین این راه گردید و با وجود مشغله فراوان در زمینه های اجرایی، علمی و پژوهش با حوصله و دقت تمام هر فصل را قبل از نگارش فصل بعدی مطالعه کرده و از نظر قالب و محتوا، راهنمایی های بسیار ارزنده ای را ارائه فرمودند، بی نهایت تشکر و سپاسگزاری می نمایم. امیدوارم که شایستگی حفظ سمت شاگردی ایشان را برای همیشه داشته باشم.
- از استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر یحیی مهاجر که زحمات زیادی را متحمل شدند به نوبه خود تقدیر و تشکر را دارم.
- همچنین نهایت تشکر و قدردانی را از جناب آقای دکتر حسن ملکی که قضاوت این کار را به عهده گرفتند را دارم.
- در پایان از پدر و مادر عزیزم و همچنین از همکلاسی گرانقدرم آقای حشمت اکبرزاده که در تمامی مراحل پژوهش یاریگر من بودند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

چکیده تحقیق

تحقیق حاضر با عنوان ارزیابی محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه ی چهارم ابتدایی براساس عوامل خلاقیت گیلفورد انجام شد. روش تحقیق تحلیل محتوا کتاب برحسب عوامل خلاقیت گیلفورد (حافظه شناختی، تفکرهمگرا، واگرا و ارزشیاب) و جامعه آماری کل محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) که شامل محتوا، فعالیت ها، تمرین ها و تصاویر در سال تحصیلی ۹۰-۸۹ می باشد. ابزارگردآوری داده های این تحقیق فرم تحلیل محتوای محقق ساخته با توجه به طبقات الگوی خلاقیت گیلفورد می باشد که روایی آن با اخذ نظرات اساتید برنامه ریزی درسی و دو نفر از معلمین با سابقه در این حوزه به دست آمد و پایایی ابزارپس از یکپارچه کردن و تعریف عملیاتی شاخص های خلاقیت گیلفورد و انتخاب ۲۰٪ از محتوای کتاب مذکور، از دو نفرخواسته شد که گویه های انتخاب شده از محتوا را کدگذاری کنند که طی این فرایند میزان توافق کدگذاران با استفاده از فرمول پایایی هولستی، ضریب پایایی ۰/۸۵ به دست آمد. هدف کلی تحقیق " ارزیابی محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) براساس عوامل خلاقیت گیلفورد است که در قالب هفت سوال فرعی بررسی شد. نتایج حاکی از آن است که طی بررسی که در قالب این هفت سوال فرعی در زمینه میزان تطبیق محتوا، فعالیت ها، تمرینات و تصاویربا عوامل خلاقیت انجام شد می توان گفت که کتاب حاضر به سطح حافظه ی شناختی با ۸۵/۱۴٪ بیشترین اهمیت را داده است و بعد از آن تفکر همگرا با ۸/۳۲٪ درصد بعد از حافظه ی شناختی مورد توجه بوده است، تفکر واگرا با ۶/۳۲٪ و تفکر ارزشیاب با ۰/۳۲ درصد کمترین مقدار را به خود اختصاص داده اند. همان طور که از نتایج مشاهده می شود در طراحی مقوله های محتوا، فعالیت ها، تمرینات و تصاویر در کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) به حافظه ی شناختی توجه بیشتر و به سطوح بالای خلاقیت توجهی چندانی نشده است.

کلید واژ ها : ارزیابی محتوا، خلاقیت، الگوی خلاقیت گیلفورد، کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) ، دوره ی ابتدایی

فصل اول : کلیات تحقیق..... ۱.

- ۲ - مقدمه.....
- ۴ - بیان مسئله.....
- ۶ - ضرورت و اهمیت تحقیق.....
- ۷ - اهداف تحقیق.....
- ۸ - سؤالات تحقیق.....
- ۸ - تعاریف نظری و عملیاتی تحقیق.....

فصل دوم : مبانی نظری و پیشینه تحقیق..... ۱۱.

- ۱۲ - ۲-۱: مقدمه.....
- ۱۲ - ۲-۲: مبانی نظری و پیشینه تحقیق.....
- ۱۲ - تعاریف خلاقیت.....
- ۱۴ - مفهوم خلاقیت.....
- ۱۵ - فرایند خلاقیت.....
- ۱۶ - تاریخچه خلاقیت.....
- ۱۶ - نظریه های خلاقیت.....
- ۱۹ - عناصر خلاقیت.....
- ۱۹ - ویژگیهای خلاقیت.....
- ۱۹ - ویژگی های افراد خلاق.....
- ۲۰ - خلاقیت استعدادی قابل پرورش.....
- ۲۱ - مؤلفه های خلاقیت.....
- ۲۱ - ارتباط خلاقیت با عوامل مختلف.....
- ۲۲ - اهمیت خلاقیت و تخیل برای جامعه.....
- ۲۲ - خلاقیت و تفکر.....
- ۲۳ - خلاقیت و هوش.....
- ۲۴ - خلاقیت و جنسیت.....

۲۴	- خلاقیت در آموزش و پرورش.....
۲۴	- خلاقیت در برنامه درسی.....
۲۵	- خلاقیت در محتوای کتاب.....
۲۶	- عوامل مؤثر در خلاقیت.....
۲۶	- موانع خلاقیت و راه های شکوفایی آن.....
۲۷	- روشهای پرورش خلاقیت.....
۲۸	- روشها و تکنیک های پرورش خلاقیت.....
۳۰	- اهمیت آموزش ادبیات فارسی در کودکان.....
۳۲	- جایگاه کتاب درسی در جامعه.....
۳۲	- کتاب درسی.....
۳۲	- کتاب های درسی دوره ابتدایی.....
۳۳	- اهمیت کتاب فارسی در دوره ی ابتدایی.....
۳۳	- اهداف کلی برنامه ی آموزشی زبان فارسی در دوره ی ابتدایی.....
۳۵	- خلاقیت در محتوای کتاب درسی فارسی.....
۳۵	- محتوا.....
۳۵	- تحلیل محتوا.....
۳۶	- مراحل تحلیل محتوا.....
۳۶	- انواع تحلیل محتوا.....
۳۷	- تکنیک های متداول در تحلیل های کتاب های درسی.....
۳۷	- خصوصیات و ویژگیهای تجزیه و تحلیل محتوا.....
۳۸	- ضوابط عملی برای انتخاب محتوا.....
۴۰	۲-۳: تحقیقات داخلی و خارجی.....
۴۰	- پژوهش های انجام شده در داخل کشور.....
۴۱	- پژوهش های انجام شده در خارج از کشور.....
۴۴	فصل سوم: روش شناسی.....
۴۵	- مقدمه.....
۴۵	- روش پژوهش.....

- روش تحلیل محتوا..... ۴۶
- جامعه آماری..... ۴۶
- ابزارگردآوری اطلاعات..... ۴۶
- روایی ابزار گردآوری اطلاعات..... ۴۷
- پایایی ابزار گردآوری داده ها..... ۴۷
- روش تجزیه و تحلیل اطلاعات..... ۴۷

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل داده ها..... ۴۸

- نتایج بررسی محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه ی چهارم ابتدایی..... ۴۹

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری..... ۵۷

- مقدمه..... ۵۸
- نتایج یافته ها..... ۵۸
- نتیجه گیری..... ۶۲
- پیشنهادهای کاربردی..... ۶۳
- پیشنهادهای پژوهشی..... ۶۴

منابع فارسی..... ۶۵

منابع لاتین..... ۶۹

پیوست ها..... ۷۰

فهرست جداول:

شماره جدول	عنوان	صفحه
۴-۱	تطبیق محتوای کتاب فارسی (بخوانیم) پایه ی چهارم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد(فراوانی و درصد)	۴۹
۴-۲	تطبیق فعالیت های کتاب فارسی (بخوانیم) پایه ی چهارم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد(فراوانی و درصد)	۵۰
۴-۳	تطبیق تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم) پایه ی چهارم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد(فراوانی و درصد)	۵۱
۴-۴	تطبیق تمرینات کتاب فارسی (بنویسیم) پایه ی چهارم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد(فراوانی و درصد)	۵۳
۴-۵	تطبیق تصاویر کتاب فارسی (بنویسیم) پایه ی چهارم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد(فراوانی و درصد)	۵۴
۴-۶	تطبیق محتوا، فعالیت ها و تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی	۵۴
۴-۷	وضعیت کلی کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی با اعمال ذهنی گیلفورد	۵۵

فصل اول

کلیات پژوهش

" خلاقیت یکی از مفاهیمی است که بیشتر از درک و کاربردش از آن صحبت شده است. کلمه خلاقیت را در معانی گوناگون و در موارد مختلفی به کار گرفته اند و ما درباره ی نیاز به پرورش افراد خلاق، معلمین خلاق، دانش آموزان خلاق، کتابهای خلاق و... مطالب بسیار شنیده ایم.

بسیاری از متفکران معتقدند که در دنیای پر تغییر قرن بیستم، آموزش آفرینندگی و ایجاد قدرت خلاقیت در دانش آموزان، سنگین ترین و مهم ترین مسئولیت آموزشگاههاست.

باید گفت امروزه آموزش خلاقیت در آموزشگاهها و به ویژه با توجه به ویژگیهای جسمی، عاطفی، روانی و عقلی دانش آموزان در سنین ابتدایی ضرورتی است که در همه جای دنیا احساس می شود.

کودکان بزرگ ترین سرمایه هر کشور به حساب می آیند. در حقیقت ثروت یک ملت و کیفیت زندگی آن در چند دهه آینده را می توان بر اساس وضعیت کودکان امروزش و توانایی آنها برای حل مشکلات خود، خانواده، جامعه و کشورشان پیش بینی کرد. آموزش و یادگیری این توانایی ها را شکوفا می کند. در آموزش ابتدایی هدف های چندگانه ای دنبال می شود که یکی از مهم ترین آنها پیدا کردن مهارت کافی در فکر کردن، شنیدن، گفتن، خواندن و نوشتن و حساب کردن و گسترش افق فکری فراگیران می باشد. برای تحقق این اهداف باید به رشد تفکر خلاق فراگیران توجه کرد و هرچند توانایی تفکر خلاق به طور بالقوه و به نحوی فطری در انسان به ودیعه نهاده شده است، اما ظهور آن مستلزم پرورش است (طالع، ۱۳۷۹، ص ۸).

بسیاری از صاحب نظران تعلیم تربیت معتقدند که مدارس و برنامه درسی باید در جهت پرورش خلاقیت کودکان و نوجوانان تلاش کنند نه اینکه دانش آموزان درس خوان بار بیاورد. بنابراین آموزش کودکان نباید به منظور آن باشد که آنچه را که در کتابهای درسی نوشته شده یاد بگیرند. بلکه این هدف اساسی را باید دنبال کنند که آنان بتوانند به ارزیابی آنچه می آموزند بپردازند و قادر به تفکر خلاق و سازنده باشند. آموزش آنان نباید به گونه ای باشد که پاسخ صحیح سوالات کتب درسی و آزمونهای مختلف را بلد باشند بلکه باید مسائل تازه و پاسخ های تازه را کشف کنند. به این سبب ضروری است که محتوای آموزشی به گونه ای باشد که افراد بتوانند موقعیتهای ناآشنا را تجزیه و تحلیل کنند و چنان آموزشی ببینند که جستجوگر باشند و راه حل های جدید برای مسائل بیابند.

شاید بتوان گفت که مهم ترین مسئله در آموزش کودکان خلاق، استفاده از محتوای آموزشی مناسب و روشهای گوناگون برای حل مساله، مساله یابی، خلاقیت و تفکر سازنده است. منظور از خلاقیت و تفکر خلاق این نیست که دانش آموز به اکتشافی برسد که کاملاً بی مانند و جدید است بلکه مقصود آن است که او به

کشف مسئله ای دست یابد که برای خود او ناشناخته بوده است. خانواده، مدرسه، محتوای آموزشی، روش یاددهی و شخصیت معلم و عوامل دیگر هر کدام در رشد و شکوفایی خلاقیت کودکان نقش دارند ولی اینها و خیلی از مسائل دیگر احتیاج به بررسی عمیق و ریشه ای دارند. بنا براین یکی از عواملی که در جریان آموزش و پرورش و شکوفایی خلاقیت ذهنی دانش آموزان نقش بازی می کند محتوای کتب درسی حساب شده و مطلوب است. از آنجاییکه بررسی تمام عوامل برنامه ریزی درسی در زمینه خلاقیت خارج از حوصله یک تحقیق است و از طرف دیگر سیستم برنامه ریزی در آموزش و پرورش متمرکز است و کتاب درسی و محتوای آن در نظام آموزشی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در این تحقیق آنچه که مورد نظر است پرداختن به کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم دوره ابتدایی و تحلیل محتوای آنها براساس شاخص های تفکر خلاق گیلفورد می باشد تا به این هدف تحقیق پاسخ داده شود که آیا محتوای کتاب حاضر متناسب و منطبق با ملاکهای عوامل خلاقیت گیلفورد هست یاخیر؟

بیان مساله:

یک کتاب درسی زمانی می تواند به تحقق هدفهای تعلیم تربیت کمک کند که محتوایی و رعایت اصول و مواردی که در تهیه و تدوین آن به کار گرفته می شود زمینه ی و شرایط لازم را جهت شکوفایی استعداد ها ، قابلیت ها و خلاقیت دانش آموزان را فراهم کند. دانش آموزان بیشتر از طریق محتوای کتاب درسی است که با افکار و عقاید گوناگون و روشهای علمی برای مسائل مختلف آشنا می شوند و برای زندگی در جامعه آماده می شوند.

تازمانی که فهمیدن و عمل کردن آسان باشد یعنی عمل از روی عادت انجام گیرد خلاقیت کارساز نیست. ولی مجردی که مساله ای پیش آمد برای مثال فهمیدن مطالبی مشکل شد یا اجرای عملی احتیاج به تدابیری جدیدی داشت جریان خلاقیت به کار می افتد (خان زاده ۱۳۵۵، ص ۲۷).

شیوه های ارائه و عرضه محتوای کتب درسی را می توان از نظر نوع تاثیری که در فراگیری می گذارند تقسیم بندی نمود. و به شیوه ی عرضه ی غیر فعال که به حافظه پروری و انتقال فکری منجر می گردد، و شیوه عرضه ی فعال که به درگیری دانش آموز با فعالیت های یادگیری و تفکر و فعالیت می انجامد اشاره کرد. بسیاری از دانشمندان بر این عقیده اند که دنیای پر تغییر و تحول قرن ۲۰ آموزش آفرینندگی و ایجاد قدرت خلاقیت در دانش آموزان سنگین ترین و مهم ترین مسئولیت مربیان پرورشی است.

خلاقیت یکی از عالی ترین و پیچیده ترین فعالیت ذهن آدمی است که تعلیم و تربیت باید به آن توجه کند. خلاقیت نه فقط به هوش و تفکر بلکه به سازمان شخصیت فرد نیز مربوط می شود. صاحب نظران تعلیم و تربیت بایستی امکانات تجلی اندیشه خلاق را در مدارس فراهم کنند و دانش آموزان به تدریج مفاهیم اساسی علم مختلف را بیاموزند تا با مسائل زندگی، خلاقانه برخورد کنند و جهان اطراف خویش را در جهت مطلوب تغییر دهند (دارایی، ۱۳۷۷). شرایط متغیر زندگی هر لحظه فرد را در برابر مسئله ای قرار می دهد. یادگیرندگان خلاق با استفاده از معلومات موجود در حافظه به آرایش مفاهیم و اصول علمی پرداخته تا به اصول و مفاهیم جدید دست یابند و در نهایت تفکر و اندیشه را در حل مسائل مختلف و ساختن فرضیه ها به کار می گیرند (صالحی نجف آبادی، ۱۳۷۸).

بنا براین یکی از عواملی که در جریان آموزش و پرورش و شکوفایی خلاقیت ذهنی دانش آموزان نقش بازی می کند، محتوای کتب درسی خوب و حساب شده است. و در صورتیکه در این جریان از روش فعال عرضه محتوا استفاده شود منجر به ثمر بخشی و سود دهی برنامه درسی می گردد. مساله مورد تحقیق در پژوهش حاضر این است که آیا در ارائه محتوای کتاب بخوانیم و بنویسیم چهارم دوره ابتدایی به اندازه لازم و کافی به چنین امر مهمی توجه شده است یاخیر؟ با توجه به اینکه کتاب درسی یکی از مهم ترین مراجع و منابع

یادگیری دانش آموزان است بنابراین ضرورت دارد محتوای کتاب درسی به آموزش تداوم و تفکر منطقی و غیر وابسته و کسب دانش خلاق دانش آموزان اصرار ورزد. یعنی انتخاب محتوای درسی بر اصولی متکی باشد تا معلمان و اولیا که با تعلیم و تربیت کودکان، نوجوانان و جوانان سرو کار دارند بتوانند با پیروی از آن اصول وظیفه‌ی خود را به نحو شایسته و مطلوب انجام دهند. از طرف دیگر چون تمامی دانش آموزان به ویژه دانش آموزان خلاق از سرمایه‌های ملی هر کشور به شمار می‌آیند عدم توجه به آنان خسارت جبران ناپذیری به این سرمایه‌ی خدادادی وارد خواهد کرد. لذا پیشرفت و ترقی هر کشوری مدیون برنامه‌ریزی صحیح تر جهت پرورش دانش آموزان است و این مهم امکان پذیر نیست مگر اینکه در تمامی ابعاد و مسائل مربوط به یادگیرندگان تحقیقات وسیع و دامنه‌داری صورت گیرد. تحقیق حاضر با این پیش فرض انجام می‌گیرد که محتوای خوب و مناسب کتاب بخوانیم و بنویسیم دوره ابتدایی می‌توانند در رشد و شکوفایی فراگیران تاثیر مثبت و مطلوبی داشته باشد. همچنین به وسیله این تحقیق وضعیت محتوای کتاب بخوانیم و بنویسیم چهارم دوره‌ی ابتدایی از جهت رشد و شکوفایی خلاقیت کودکان و دانش آموزان دوره‌ی ابتدایی مورد بررسی و مطالعه قرار می‌گیرد. لذا در این پژوهش هدف این است که بدانیم که آیا محتوای کتاب حاضر با ملاکهای مشروحه در عوامل خلاقیت گیلفورد مطابقت دارد یا خیر.

ضرورت و اهمیت تحقیق:

با توجه به اهمیت دوره ی ابتدایی در میان دوره های تحصیلی اگر نظامی بخواهد دگرگونی اساسی در روش های آموزشی خود به وجود آورد باید به دگرگونی و تجدید بنای تمام عواملی که به نحوی در این فضای تفکر خلاق موثر است، بپردازد. و از میان این عوامل کتاب درسی نقش مهمی در تامین اهداف آموزشی هر کشور ایفا می کند. در این زمینه می توان به نقش کتاب درموارد زیر اشاره کرد.

- ۱ - تدارک مجموعه ای از فرصت های یادگیری برای تحقق بخشیدن به هدف های کلی و جزئی آموزش و پرورش.
- ۲ - ملزم کردن دانش آموزان به خواندن و فهمیدن محتوای کتاب
- ۳ - هدایت متمرکز کردن فعالیت های معلم بر محور کتاب
- ۴ - امتحان و ارزشیابی مطالبی محتوای کتب درسی (فرنودیان، ۱۳۶۹).

با توجه به این موارد کتاب درسی یکی از مهم ترین مراجع و منابع یادگیری دانش آموزان است. و اهمیت خلاقیت به منظور بیان احساسات ، افکار جدید برای افراد ضروری است.. از آنجاییکه محتوای آموزشی وسیله ای برای ارتقاء به سطح بالاتر آموزش و کلیه ارزشیابیها براساس آن انجام می گیرد. لذا ضرورت دارد در تنظیم محتوای آن نهایت توجه به وسیله ی مولفان اعمال گردد. اهمیت و ضرورت تحقیق حاضر در این است که کتاب بخوانیم و بنویسیم پایه چهارم دوره ابتدایی می تواند وسیله و عامل موثری در تحقق تفکر خلاق در دانش آموزان گردد لذا محقق برآن شد که به تحلیل محتوای این کتاب بپردازد تا بفهمد به چه میزانی محتوای کتاب حاضر براساس عوامل خلاقیت گیلفورد تالیف شده و تا چه حد ممکن است که دانش آموزان را به فعالیت و رسیدن به خلاقیت وا می دارد. لذا این کار می تواند راهکارهایی را پیش روی مولفان ومعلمان آموزش و پرورش قرار دهد تا از این طریق مولفان کتاب باشناخت کافی درمورد خلاقیت و پرورش آن بتوانند کتاب هایی بامحتوایی خلاق ترتالیف کنند ومعلمان نیز بیش ازاینکه به حافظه شناختی دانش آموزان توجه کنند تفکرواگرای دانش آموز راپرورش دهند.

اهداف تحقیق:

هدف کلی :

هدف کلی تحقیق ارزیابی محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم براساس عوامل خلاقیت گیلفورد می باشد.

اهداف جزئی:

- ۱ - بررسی تطبیق محتوای کتاب فارسی (بخوانیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب.
- ۲ - بررسی تطبیق فعالیت های کتاب فارسی (بخوانیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب.
- ۳ - بررسی تطبیق تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب.
- ۴ - بررسی تطبیق تمرینات کتاب فارسی (بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب.
- ۵ - بررسی تطبیق تصاویر کتاب فارسی (بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب.
- ۶ - بررسی تطبیق محتوا، تمرینات و فعالیت های کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه ی چهارم ابتدایی با هر یک از عناصر واگرایی خلاقیت مطرح شده توسط گیلفورد یعنی روانی، اصالت و انعطاف پذیری.
- ۷ - بررسی تطبیق محتوا، فعالیت و تمرین ها و تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه ی چهارم ابتدایی بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد یعنی حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و ارزشیاب..

سوالات تحقیق:

- ۱- میزان تطبیق محتوای کتاب فارسی (بخوانیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چقدر است؟
- ۲- میزان تطبیق فعالیت های کتاب فارسی (بخوانیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چقدر است؟
- ۳- میزان تطبیق تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چقدر است؟
- ۴- میزان تطبیق تمرینات کتاب فارسی (بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چقدر است؟
- ۵- میزان تطبیق تصاویر کتاب فارسی (بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی با سطوح حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب چقدر است؟
- ۶- میزان تطبیق محتوا، تمرینات و فعالیت های کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی با هریک از عناصر واگرای خلاقیت مطرح شده توسط گیلفورد یعنی روانی، اصالت و انعطاف پذیری چقدر است؟
- ۷- میزان تطبیق محتوا، فعالیت و تمرین ها و تصاویر کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی بر اساس عوامل خلاقیت گیلفورد یعنی حافظه شناختی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و ارزشیاب چقدر است؟

تعاریف نظری و عملیاتی تحقیق:

الف: تعاریف نظری:

خلاقیت: توانایی مرز شکنی یا توانایی سفر به فرا سوی چهار چوب استاندارد های علمی، شغلی، حرفه ای و اجتماعی را در بر می گیرد. خلاقیت، هم درک و پذیرش الگوهای قبلی و هم تشکیل و ابداع الگوهای جدید را در حوزه های مختلف شامل می شود (عصاره، ۱۳۸۹).

تحلیل محتوا: «نیومن (۱۹۹۷) تحلیل محتوا را تکنیکی برای گردآوری و تحلیل محتوای متن توصیف کرده است. از نظر نیومن منظور از محتوا، کلمات، معانی، تصاویر، نمادها، افکار، موضوعات و یا هر پیامی است که می تواند با موضوع ارتباط داشته باشد.» (نوریان، ۱۳۸۸، ص ۱۱)

اعمال ذهنی گیلفورد در چهار مرحله ارائه شده است که شامل:

- ۱- **حافظه شناختی:** حافظه شناختی عبارت است از کشف کردن یک سری حقایق و اصول کلی، تعاریف در متن کتاب و بازشناسی، دانستن و آگاه بودن (شعبانزاده چماچایی، ۱۳۸۴).
 - ۲- **تفکر همگرا:** عبارت است از تفکر قالبی، غیرقابل انعطاف و از قبل تعیین شده (همان منبع).
 - ۳- **تفکر واگرا:** عبارت است از بوجود آوردن پاسخ‌های متعدد، به خاطر آوردن راه‌حل‌های ممکن یا ابداع راه‌حل‌های جدید (افروز، کامکاری، ۱۳۸۷).
- روانی:** روانی به این معنا است که فرد باید بتواند ایده‌های فراوانی را در مورد یک موضوع، طرح نماید. در تمرینات خلاق، هر جا که ما به دنبال بالا بردن تعداد ایده‌ها، راه‌حل‌ها، علل، کاربردهای معمول و غیرمعمول هستیم. فعالیت‌های ما در راستای افزایش مؤلفه‌های سیالی می‌باشد (افروز، کامکاری، ۱۳۸۷).
- اصالت:** یعنی توانایی نوآوری و ایجاد محصول یا فکر جدید. اصالت، توانایی تفکر با شیوهی غیرمتداول و خلاف عادت رایج است. اصالت، مبتنی بر ارائه جواب‌های غیرمعمول، تعجب‌آور و زیرکانه به مسائل است (حسینی، ۱۳۸۸).
- انعطاف‌پذیری:** توانایی تفکر با راه‌های مختلف برای حل مسئله جدید است. تفکر قابل انعطاف، الگوهای جدیدی برای اندیشیدن طراحی می‌کند (به نقل از رحمنی، ۱۳۹۰).
- ۴- **تفکر ارزشیاب:** در عمل ارزشیابی در مورد درستی، شایستگی و کفایت آنچه می‌دانیم با آنچه به خاطر می‌آوریم را شامل می‌شود. (همان منبع)

ب: تعاریف عملیاتی تحقیق:

کتاب درسی: کتاب درسی فارسی چهارم ابتدایی که شامل دو جلد کتاب تحت‌عنوان بخوانیم و بنویسیم می‌باشد.

محتوای کتاب درسی: مجموعه مطالب ارائه شده در کتاب (جلداول) بخوانیم در ۸ فصل دارای ۱۸۰ صفحه و ۲۲ درس که به صورت متن دروس، تصاویر و فعالیت‌ها ارائه گردیده است. جلد دوم تحت عنوان (بنویسیم) با ۱۲۸ صفحه که شامل تصاویر و تمرین‌های مربوط به هر درس می‌باشد.

خلاقیت: در این تحقیق بر مبنای عوامل ذهنی خلاقیت گیلفورد، تحلیل محتوای کتاب فارسی (بخوانیم و بنویسیم) پایه چهارم ابتدایی صورت می‌گیرد.

حافظه شناختی: حقایق، اصول و تعاریف کلی.

تفکر همگرا: داشتن یک جواب معین و از پیش تعیین شده.

تفکر واگرا: به وجود آوردن پاسخ‌های متعدد یا ابداع راه‌حل‌های جدید.

- روانی^۱: بیان تعداد جواب و عقاید و اظهارنظرهای متعدد
 - اصالت^۲: منحصر به فرد بودن نظر یک نفر در بین دیگران، نادر بودن جواب.
 - انعطاف‌پذیری^۳: بیان راه‌حل‌های غیرعادی در مقوله‌های متفاوت.
- تفکر ارزشیاب: قضاوت در مورد درست بودن اطلاعات. (حسینی، ۱۳۸۸، صص ۷۵-۸۵).

فصل دوم

مبانی نظری

و

پیشینه پژوهش

۲-۱ مقدمه

دردنیای پیچیده کنونی که شاهد رقابت های بسیار فشرده جوامع مختلف برای دستیابی به جدیدترین تکنولوژی ها و منابع قدرت هستیم، افراد خلاق و بااستعداد و صاحبان اندیشه ی نو و تفکر واگرا به مثابه گرانبهاترین سرمایه ها از جایگاه بسیار والا و ارزشمندی برخوردار هستند.

در بررسی و مطالعه تحولات گسترده دو دهه آخر قرن بیستم نشانه خلاقیت، به عنوان جوهره اساسی کلیه فرایندهای اجتماعی، اقتصادی و تکنولوژی است که عمیقاً ارکان نظامهای آموزشی را دگرگون کرده است. تغییر جهت نظامهای آموزشی از ارائه برنامههای صرفاً آموزشی به سوی برنامههای تربیت تفکر خلاق با تغییر محتوا و روشهای آموزشی همراه بوده است. اکنون در آغاز هزاره ی سوم به جرأت می توان گفت خلاقیت همان چیزی است که زندگی مدرن بشر متمدن را از زندگی ابتدایی انسان نخستین جدا می کند. خلاقیت همواره مفهومی پیچیده بوده است و نظریه ها و تعاریف گوناگونی تا کنون درباره آن ارائه شده است. دانشمندان خلاقیت را با تعابیر متعددی بیان نموده اند به طوری که هر تعریفی بیانگر یکی از ابعاد مهم فراگرد خلاقیت است (سام خانیان، ۱۳۸۷).

غنا، پویایی و بقای هر فرهنگ و تمدنی به خلاقیت مردمان آن بستگی دارد و این واقعیت را تاریخ بارها به اثبات رسانده است. اکنون در آغاز هزاره ی سوم به جرأت می توان گفت خلاقیت همان چیزی است که زندگی مدرن بشر متمدن را از زندگی ابتدایی انسان نخستین جداسازی کند. خلاقیت همواره مفهومی پیچیده بوده است و نظریه ها و تعاریف گوناگونی که تا کنون درباره آن ارائه شده است. دانشمندان خلاقیت را با تعابیر متعددی بیان نموده اند به طوری که هر تعریفی بیانگر یکی از ابعاد مهم فراگرد خلاقیت است (سام خانیان، ۱۳۸۷).

درس فارسی از کتابهای اساسی دوره ی ابتدایی است که باید ایفاگر نقش ها و فعالیت های گوناگون برای تحقق اهداف زبان آموزی، ارزشی و نگرشی، نگارشی، املائی، ادبی و مهارت های زندگی باشد تا دانش آموزان را برای زیستن متعالی و شناخت درست و دقیق زبان و فرهنگ و ادبیات خلاق آماده کند و از آنجا که خلاقیت زیباترین و شگفت انگیزترین خصیصه انسان است. نقش خلاقیت در زبان آموزی انکارناپذیر می باشد (رحمنی، ۱۳۹۰).

۲-۲ مبانی نظری و پیشینه پژوهش

تعاریف خلاقیت

خلاقیت فعالیت های تخیلی طراحی شده ای است که حاصل آن خلق محصولات جدید و ارزشمند است.